

Anton Omerza

Prevajanje za založniško dejavnost

Translation in Publishing

This paper compares and contrasts the translation of non-fictional and fictional texts in order to provide an insight into translation work in publishing.

The differences between the translation of non-fictional and fictional texts are first considered in terms of methods of translation, »permanence« of translated texts, i.e., the number of copies printed, copyrights organization of translators as those offering services, and publishers as those in demand of these services. The paper draws the conclusion that the basic reason for the different status of translators in the translation services market lies in the relationship between demand and supply. As far as the translation of non-fictional publications is concerned, the demand is greater, i.e., the publishers are more powerful than the translators, and consequently set the terms. In the translation of non-fictional texts, as opposed to non-fictional publications, the translation societies are more powerful, thus dictating the terms of translation services.

Finally, the paper provides a practical example of the discrepancies in the translation fees, effective in Slovenia in Sept, 1988.

Prevajanje za založniško dejavnost se precej razlikuje od tistega, s katerim se ukvarjamo strokovni prevajalci. Tu ne bomo govorili o kulturnem prispevku književnih prevajalcev h gradnji mostu med različnimi deželami in jeziki. Ker pa se v okviru založniške dejavnosti prevajajo tudi strokovna dela, znanstvena ali poljudna, bi lahko tovrstno prevajanje primerjali z delom prevajalcev strokovnih besedil za naročnike izven založniške dejavnosti.

Ker izhajamo iz spoznanja, da kot strokovni prevajalci poznamo svoj posel, nam bo primerjava osnovnih značilnosti strokovnega in književnega prevajanja osvetlila prevajanje za založniško dejavnost.

Najprej se bom posvetil razlikam v prevajanju s stališča prevajalske tehnike, nato prikazal razlike v trajanju in načinih uporabe prevedenih besedil, na koncu pa bom opozoril na problematiko avtorstva in organiziranosti strokovnih in književnih prevajalcev ter njihovega tržišča. Razumljivo, da se vse to nanaša na razmere v Sloveniji, kar bomo na koncu prikazali tudi na praktičnem primeru, vključno z razlikami v tarifah med tema dvema vrstama prevajanja.

Razlike med strokovnim in književnim prevajanjem

Najočitnejša razlika med strokovnim in književnim prevajanjem obstaja že v samem načinu prevajanja. Tu se bomo zadržali le pri prevajanju iz tujega v domači jezik. Naloga strokovnega prevajalca je, da tuji strokovni izraz kar najustrezneje prevede v domači jezik in ga nato uporablja do konca besedila, ki ga prevaja. Književni prevajalec pa ima pri prevajanju leposlovja večjo svobodo. Njegova naloga je, da v našem (prevodnem) jeziku oblikuje takšno umetniško in stilistično sporočilo, ki ustreza originalu. Pri tem ima tudi vso umetniško svobodo, zaradi česar tudi sodeluje kot soavtor romana ali pesniške zbirke, ki jo prevaja. Tako bi lahko strokovnega prevajalca označili kot prevajalca-strokovnjaka, književnega prevajalca pa kot prevajalca-umetnika.

Vendar pa so pri vsem tem za nas zanimivejši tisti prevodi in prevajalci, ki za založbe prevajajo strokovna dela. Vsaj kar se tiče Slovenije, ti prevajalci ne prihajajo iz vrst strokovnih, marveč iz vrst književnih prevajalcev. Pri prevajanju strokovnih besedil iz tujih jezikov imajo književni prevajalci enako nalogo kot

strokovni, t.j., najti ustrezne strokovne izraze v zahtevanem jeziku. To je pravzaprav tudi edina stična točka pri tovrstnem prevajanju (strokovnih prevajalcev za naročnike izven založniške dejavnosti in književnih prevajalcev za založbe). Ker pa to zahteva enako strokovnost in odgovornost, nas toliko bolj zanimajo razlike med obema skupinama.

Gre predvsem za razliko med trajnostjo in naklado prevoda. Načeloma strokovni prevajalec prevede besedilo za naročnika izven založniške dejavnosti in izdaja tega besedila je, navzlic možni večji nakladi (prospektov, navodil za uporabo in podobno), enkratna. Nasprotno pa književni prevajalec prevede strokovno knjigo za založnika in delo se tiska ter razpečava po celi državi, pri čemer lahko doživi tudi ponatise, ne da bi prevajalec vnašal kakršnekoli popravke. To pomeni, da so tovrstni prevodi na splošno tudi sicer dlje in bolj množično uporabljani kot prevodi strokovnih besedil za naročnike izven založniške dejavnosti.

Navedeno dejstvo se nanaša tudi na avtorske pravice. S plačilom avtorskih pravic preidejo le-te najpogostejše enkrat in za vselej na naročnika, tako da prevajalec pogosto niti ne ve, kaj se kasneje dogaja z njegovim prevodom. Ko namreč svoj prevod odda in zanj dobi honorar, je zadeva zanj zaključena, delovno, kot tudi denarno in avtorsko. Nasprotno pa ostaja prevajalec strokovne knjige avtor za vse čase in uživa materialni dobiček tudi pri ponatisih svojega prevoda. To pomeni, da še naprej zadrži, tako moralno kot tudi materialno, avtorske pravice po pogodbi, ki jo je sklenil z založniško hišo.

Zdi se, da je najpomembnejša prav ta razlika med strokovnimi prevajalci, ki delajo za oboje naročnike, ter književnimi prevajalci, ki prevajajo strokovne knjige za založbe. Tu gre namreč za organiziranost prevajalcev ter njihovega tržišča. Pri društvu strokovnih prevajalcev so le-ti organizirani in nastopajo na tržišču z enotnimi tarifami (znotraj republike oziroma pokrajine), ki jih to tržišče, sicer neorganizirano, ker pač vsak naročnik prevoda nastopa samo v svojem imenu, tudi upošteva. Lahko bi rekli, da je to **tržišče ponudbe**, ker je ponudba prevodov bolj organizirana, povpra-

ševanje po prevodih pa amorfno.

Književni prevajalci, ki so sicer prav tako organizirani v svojih društvih, pa ne poznajo nikakršnega skupnega nastopa na tržišču, ker nikoli niso niti imeli enotnih tarif, ki bi jih vsilili založniškim organizacijam. Te organizacije pa se v svojem odnosu do prevajalcev (književnih in strokovnih del) često obnašajo monopolistično in narekujejo pogoje v pogodbah o prevajalskem delu. V tem smislu delujejo književni prevajalci strokovnih del amorfno in neorganizirano, pri čemer se srečujejo z močnimi založniškimi organizacijami. Zato bi lahko to tržišče imenovali **tržišče povpraševanja**, to je tržišče, ki ga obvladujejo založbe.

Na koncu bi lahko dejali, da ena sama skupna značilnost – prevajalsko delo, ki je v obeh primerih enako – nikakor ne more odpraviti vseh ostalih razlik v delovnih in tržnih razmerah. Pri prevajanju samem opravljajo sicer enak posel, čeprav imajo prevajalci strokovnih knjig več dela s korekturami pred tiskom. Rezultat dela prevajalca strokovne knjige je zaradi naklade prevoda vidnejši, kot osebnost je tak prevajalec bolj poznan in ves čas zadrži avtorske pravice za opravljeno delo. Vendar pa se ta prevajalec loti pogajanj z založniško hišo v takšnih tržnih okoliščinah, da je finančni učinek slabši kot pri njegovem kolegu – strokovnem prevajalcu, ki za naročnike izven založniške dejavnosti prevaja anonimno in z zaračunavanjem svojega dela v celoti zaključni posel. Kako je s temi stvarmi trenutno v Sloveniji, bomo zvedeli iz nadaljevanja.

Razlike med strokovnim prevajanjem za založbe in tovrstnim prevajanjem za druge naročnike

Vzemimo za primer prevajalca, ki je član slovenskega Društva znanstvenih in tehniških prevajalcev, in enkrat prek Društva prevaja za naročnika izven založniške dejavnosti, drugič pa strokovno knjigo za založbo. V obeh primerih prevaja iz tujega jezika v slovenščino. Upoštevali bomo prevajalski cenik, ki je veljal septembra 1988.

Kakšnih večjih razlik pri samem sklepanju posla ni. Člani našega Društva dobivajo več kot 90 odstotkov vseh prevodov sami, t.j. brez

posredovanja Društva. Tako npr. naš prevajalec dobi nalogo, naj prevede 100 avtorskih strani v dogovorjenem roku, s čimer se strinja. Naročniku javi, da bo ceno oblikoval po veljavnih tarifah Društva – in posel je sklenjen. Ko izroči svoj prevod naročniku, prek Društva naredi obračun prevoda, naročnik dobi fakturo, ki jo plača, prevajalec dobi svoj honorar in če ne pride do kakšne reklamacije, je njegov posel zaključen.

Kadar pa ta prevajalec dobi delo od založbe, običajno sklene pogodbo, pri čemer pa najpogosteje ne more vplivati na honorar; vse, kar lahko naredi, je to, da do neke mere vpliva na rok oddaje prevoda. Sklene torej pogodbo za prevod knjige s 100 stranmi. Po končanem delu mora običajno opraviti tudi tiskarske korekture. Ko opravi tudi to, je prost in čaka oziroma spremlja, kako se prodaja »njegova« knjiga, kajti v pogodbi je zapisano, da bo ob ponatisu dobil 80 odstotkov revaloriziranega honorarja. Vendar pa prevajalec v ničemer ne more vplivati na to, ali bo do ponatisa sploh prišlo ali ne, ker je to v glavnem odvisno od tega, kakšno je izdajateljevo poznavanje tržišča, kot tudi od naklade prve izdaje. A založba običajno pri kalkulaciji osnovnega honorarja upošteva tudi možnost ponatisa in dodatnega honorarja, s čimer preslepi neizkušene prevajalce.

Na koncu pa si oglejmo še honorarja za oba prevoda!

1. Prevod besedila za naročnika izven založniške dejavnosti

Tatifa za eno stran prevoda iz tujega v slovenski jezik znaša 19740 din neto.

Honorar znaša – $100 \times 19740 = 1,974.000$ din.

2. Prevod knjige za založbo

Tarifa za eno stran prevoda iz tujega v slovenski jezik znaša za strokovno knjigo od 11.000 din do 16.750 din neto.

Vzemimo srednjo vrednost, čeprav se najvišje tarife izplačujejo najredkeje, najnižje

pa najpogosteje. Srednja vrednost znaša 13.875 din.

Honorar znaša – $100 \times 13.875 = 1,387.000$ din.

Honorar za prvo izdajo in ponatis, revaloriziran na sedanjo vrednost, znaša – $100 \times 13.875 \times 1,8 = 2,497.500$ din.

Spričo podatka, da se v Sloveniji ponatisne vsaka 20. strokovna knjiga, dobimo za ponatis faktor 1,04.

Upoštevajoč ta faktor, znaša honorar $100 \times 13.875 \times 1,04 = 1,443.000$ din.

Iz tega sledi, da dobi prevajalec za 42 odstotkov višji honorar, če prevede besedilo za naročnika izven založniške dejavnosti, kot pa če prevede knjigo za založbo in le-ta ni ponatisnjena.

Prevajalec dobi za 37 odstotkov višji honorar, če prevede besedilo za naročnika izven založniške dejavnosti, kot pa če prevede knjigo za založbo (pri tem upoštevam verjetnost ponatisa).

Če ima prevajalec srečo in vendarle pride do ponatisa knjige, ki jo je prevedel, mu opravljeno delo prinese za 26 % višji honorar, kot pa če bi prevajal za naročnika izven založniške dejavnosti.

Zaključek

Čeprav sem značilnosti prevajalskega dela za založniško dejavnost prikazal samo v luči razlik med delom in organiziranostjo strokovnih ter književnih prevajalcev, menim, da je bilo to smotno. Doslej namreč še na nobenem tovrstnem srečanju nisem opazil, da bi se pogovarjali o tem, kaj imamo strokovni in književni prevajalci skupnega in v čem se naše delo razlikuje. Prav zaradi tega sem želel opozoriti na to vprašanje in se spotoma dotakniti tudi problematike prevajanja za založniško dejavnost. Kolikor mi je to uspelo, mi je zaradi tega, ker sem dalj časa delal v založniški hiši, ne da bi v tistem času prevedel eno samo strokovno knjigo.